

**การอพยพ การแพร่กระจาย และการทำการประมงปลา
สายยูในลุ่มน้ำแม่โขง ในภาค ตะวันออกเฉียงเหนือของ
ประเทศไทย**

Pangasius conchophilus

**Migration, Distribution and Fisheries of Snail Eater
Pangasius (Pangasius conchophilus Robert & Vidthayanon,
1991) in the Mekong Basin in the Northeast Thailand**

**ศูนย์วิจัยและพัฒนาประมงน้ำจืดอุดรธานี
ศูนย์วิจัยและพัฒนาประมงน้ำจืดหนองคาย**

คำนำ

Pangasius bocourti

Pangasius pleurotaenia

ปัจจุบันมีพันธุ์สัตว์น้ำท้องถิ่นหลายชนิด ที่มีศักยภาพด้าน
การเพาะเลี้ยง โดยเฉพาะปลาในครอบครัวปลาสาวย (Pangasidae)
เช่น ปลาเทโพ (*Pangasius larnadii*) ปลาโมง (*Pangasius
bocourti*) ปลาสังกะวาดท้องคม (*Pangasius pleurotaenia*) ฯลฯ
ซึ่งเกษตรกรบางส่วนได้เริ่มพัฒนารูปแบบการเพาะเลี้ยง ทั้งเลี้ยง
ในบ่อดินและในกระชังในแหล่งน้ำธรรมชาติ เช่นแม่น้ำมูล แม่น้ำ
โขง เป็นต้น มีผลผลิตออกจำหน่ายอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะ
ในช่วงที่ปลาจากธรรมชาติจับได้น้อยลง หรือปลาสายยูก็เป็นหนึ่ง
ในปลาน้ำจืดท้องถิ่นของไทยที่เนื้ออร่อยรสชาติดี เป็นที่นิยมของ
ผู้บริโภคทั้งในภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศ
ไทย รวมถึงตลาดต่างประเทศ เช่น ประเทศมาเลเซีย ซึ่งมีพ่อค้า
คนกลางรวบรวมปลาสายยูส่งออกจำหน่าย ทั้งในลักษณะของปลา
เนื้อแช่แข็ง และลูกปลานขนาดเล็ก ที่รวบรวมจากแม่น้ำโขงเพื่อ
นำไปเลี้ยงต่อในกระชัง

แม้ว่าจะมีการศึกษาและรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับปลาสายยูไม่มากนัก แต่ก็มีข้อมูลความสำเร็จในการเพาะพันธุ์
ผสมเทียมมาตั้งแต่ปี 2529 (ณรงค์, 2529) และศูนย์พัฒนาประมงน้ำจืดพิษณุโลก ประสบความสำเร็จด้วยการใช้
ฮอร์โมนสังเคราะห์ในการเพาะพันธุ์ในปี 2537 (วิศณุพร และคณะ, 2537) นอกจากนี้ ยังมีอีกหลายหน่วยงานที่
ประสบความสำเร็จในการเพาะพันธุ์ เช่น ศูนย์วิจัยและพัฒนาประมงน้ำจืดหนองคาย สถานีประมงน้ำจืดจังหวัดเลย
และสถานีประมงน้ำจืดจังหวัดนครพนม แต่อย่างไรก็ตามพ่อแม่พันธุ์ที่ใช้ในการผสมเทียมโดยมากเป็นพ่อแม่พันธุ์ที่
จับได้จากธรรมชาติ ในช่วงที่มีการอพยพเพื่อผสมพันธุ์วางไข่ รวมทั้งลูกพันธุ์ปลาสายยูที่เกษตรกรนำมาเลี้ยงทั้งใน
ประเทศไทยและประเทศมาเลเซีย ก็ยังต้องใช้ลูกพันธุ์ที่รวบรวมได้จากธรรมชาติเป็นหลัก ในแต่ละปีจึงมีลูกปลาที่
ชาวประมงทำการรวบรวมไว้ด้วยเครื่องมือชนิดต่างๆ เช่น โทง ซ้อน หรืออวนทับตลิ่ง บี้ละมิไข่น้อย และเกิดการ
สูญเสียเนื่องจากการบอบช้ำจากการจับเป็นจำนวนมากเช่นกัน

จากข้อมูลข้างต้น เห็นได้ว่าปลาสายยูมีศักยภาพทั้งด้านการเพาะและเลี้ยงเป็นอย่างดี แต่การจะศึกษา
เพื่อพัฒนาการเพาะเลี้ยงที่เหมาะสม จำเป็นต้องการอาศัยข้อมูลพื้นฐานการศึกษาวิจัยหลายด้านเพื่อกำหนดทิศทางการ
ส่งเสริมให้สามารถเป็นปลาเศรษฐกิจได้ในอนาคต รวมถึงเพื่อการอนุรักษ์พันธุ์ปลาชนิดนี้ให้คงไว้ในธรรมชาติ
เพราะสำหรับในแม่น้ำเจ้าพระยาและแม่น้ำบางปะกงแล้ว ปลาสายยูนับวันจะจับได้น้อยลงจนแทบจะสูญพันธุ์
ในขณะที่ในแม่น้ำโขงเองระบบนิเวศนั้นก็เปลี่ยนแปลงไปมากในช่วงสองปีที่ผ่านมานี้ เนื่องจากการสร้างเขื่อนใน
ประเทศจีน และโครงการปรับปรุงการเดินเรือในแม่น้ำล้านช้าง-แม่น้ำโขง ที่มีการระเบิดแก่ง ผา ดอนในแม่น้ำโขง
ออกบางส่วน เพื่อปรับปรุงร่องน้ำให้เรือขนส่งสินค้าขนาดใหญ่แล่นผ่านได้ ซึ่งอาจจะมีผลกระทบต่อระบบนิเวศที่
อุดมสมบูรณ์และต่อวงจรชีวิตของปลาทั้งปลาประจำถิ่นและปลาจากแม่น้ำโขงตอนล่างที่อพยพขึ้นมาอาศัย
หาอาหาร และผสมพันธุ์วางไข่ตามฤดูกาลได้

วัตถุประสงค์

1. เพื่อทราบรูปแบบการอพยพและการแพร่กระจายของปลาสายยูในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำโขงในภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย
2. เพื่อทราบการกระจายโครงสร้างขนาดประชากรปลาสายยู
3. เพื่อทราบถึงชนิดเครื่องมือประมงที่ใช้ทำการประมงสายยูในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำโขงในภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย

การศึกษาจากเอกสาร

ระบบนิเวศแม่น้ำโขง

เครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขงรายงานว่า แม่น้ำโขงมีความยาวประมาณ 4,900 กม. ยาวเป็นอันดับ 10 ของโลก มีต้นน้ำอยู่บนภูเขาจีฟู ส่วนหนึ่งของเทือกเขาหิมาลัยบนที่ราบสูงทิเบต เขตจังหวัดหยูชู่ มณฑลฉิงไห่ ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน มีชื่อเรียกเป็นภาษาจีนว่า "แม่น้ำหลานชาง" หมายถึง แม่น้ำที่ไหลเขียวกราก แม่น้ำโขงไหลผ่าน 6 ประเทศ คือ สาธารณรัฐประชาชนจีน สหภาพพม่า ไทย สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว กัมพูชา และสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนามก่อนออกสู่ทะเลจีนใต้ แม่น้ำโขงส่วนที่ผ่านประเทศไทยเป็นส่วนของแม่น้ำโขงตอนล่างซึ่งไหลผ่านจังหวัด เชียงราย ระยะทาง 84 กิโลเมตร ก่อนเข้าสู่ประเทศ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และไหลเป็นพรมแดน ไทย-ลาว เริ่มจากจังหวัดเลย ผ่านจังหวัดหนองคาย นครพนม มุกดาหาร อำนาจเจริญและอุบลราชธานี รวมความยาวที่ไหล ผ่านประเทศไทยประมาณ 976 กิโลเมตร มีแม่น้ำสาขาสาย สำคัญ ได้แก่ แม่น้ำพอง แม่น้ำชี แม่น้ำมูล และแม่น้ำสงคราม ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และแม่น้ำอิง แม่น้ำกมใน ภาคเหนือ

แม่น้ำโขงมีความหลากหลายของพันธุ์ปลามากเป็น อันดับ 3 ของโลก รองจากแม่น้ำอะเมซอน ในอเมริกาใต้ และ แม่น้ำแฉร์ในทวีปแอฟริกา มีชนิดพันธุ์ปลาที่สำรวจพบแล้ว อย่างน้อย 1,200 ชนิด และเป็นไปได้ว่าอาจมีมากถึง 1,700 ชนิด โดยชนิดที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจมีประมาณ 120 ชนิด (MRC, 2003)

ชีวประวัติปลาสาวยู

ปลาสาวยู มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Pangasius conchophilus* (Roberts & Vidthayanon; 1991) เป็นหนึ่งใน ชนิดปลาที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจ เนื่องจากเนื้อมีรสชาติดี ไม่มีไขมันสะสมมากเหมือนปลาโง (*P. conchophilus*) จึงเป็นที่นิยมของผู้บริโภค เป็นปลาในกลุ่มปลาสาวยูและสังกะวาด จัดอยู่ในวงศ์ Pangasiidae เดิมใช้ชื่อว่า *P. nasitus* มีลักษณะสำคัญคือ รูปร่างเพรียว หัวและจะงอยปากยื่นแหลมเล็กน้อย ตาเล็กกว้างไม่เกิน 3.6% SL ปาก อยู่ด้านล่างของจะงอยปาก ริมฝีปากล่างปิดแถบฟันของขากรรไกรบนไม่มีฟัน รูมูกด้านหลังค่อนข้างใหญ่เมื่อเทียบกับชนิดอื่น หนวดยาวถึงบริเวณช่องเหงือก แถบฟันบนเพศเด่นเชื่อมติดกันเป็นรูปเหลี่ยม ซีกช่องเหงือกสั้นและแข็งมี 15 – 18 อัน ก้านครีบแข็งที่หลังค่อนข้างยาวและใหญ่กว่าชนิดอื่น ฤดูผสมพันธุ์เป็น 2 ตอน ตอนหนารูปไข่ ตอนท้าย ยาว มีปลายแหลม ทั้ง 2 ตอน อยู่เฉพาะในช่องท้อง หัวและลำตัวสีเทาเขียวมะกอกเหลืองเหลืองหรือเขียว บาง ตัวอาจสีเทาจาง ข้างลำตัวสีจางและไม่มีแถบคล้ำ ท้องสีจาง ครีบจาง ปลาขนาดเล็กสีเทาอมน้ำตาลหรือเหลือง (ชาวลิต และสมศักดิ์, 2536)

การแพร่กระจาย

ข้อมูลการแพร่กระจายของปลาสาวยูในลุ่มน้ำโขง พบกระจายทั่วไปตั้งแต่ประเทศสหภาพพม่า สาธารณรัฐ ประชาธิปไตยประชาชนลาว ไทย จนถึงปากแม่น้ำโขงในประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม (Sokheng *et al.*, 1999 and Chhea, 2002) ในประเทศไทยพบกระจายบริเวณลุ่มแม่น้ำโขง แม่น้ำเจ้าพระยา และแม่น้ำบางปะกง (ชาวลิต และสมศักดิ์, 2536)

ผลการศึกษาความหลากหลายของชนิดพันธุ์ปลาในพื้นที่ลุ่มน้ำสงครามตอนล่าง จากการสุ่มตัวอย่างด้วย เครื่องมือโด้ง อวนทับตลิ่ง ลอบยื่น ยอคันช่อ และการทำประมงกีดต้อน โดยรวบรวมข้อมูลระหว่างเดือนมิถุนายน 2544 ถึงเดือนสิงหาคม 2545 พบปลาในครอบครัวปลาสาวยูปลาเทโพ จำนวน 7 ชนิด สำหรับปลาสาวยูพบเฉพาะ ในลำน้ำสายหลัก คือลำน้ำสงคราม ไม่พบในลำน้ำสาขา จับได้ด้วยเครื่องมือโด้งในช่วงน้ำลง จำนวนปลาที่พบคิด เป็นร้อยละ 0.03 น้ำหนักที่พบคิดเป็นร้อยละ 0.08 โดยมากเป็นปลาขนาดเล็ก น้ำหนักเฉลี่ยประมาณ 29 กรัม และ ไม่มีรายงานพบปลาลูกปลาวัยอ่อน (มะลิ และคณะ, 2545)

การอพยพของปลา

การศึกษาการอพยพของปลาในแหล่งน้ำจืด สามารถดำเนินการได้หลายวิธี เช่น วิธีการสอบถามจากชาวประมงท้องถิ่น (Local knowledge) ศึกษาจากผลจับสัตว์น้ำ (Catch data) นอกจากนี้ยังมีเทคโนโลยีต่างๆ ที่ถูกนำมาใช้ได้แก่ เทคโนโลยีโทรมาตรทางชีวภาพใต้น้ำ (Underwater Biotelemetry), พันธุศาสตร์ประชากร (Population genetic) และการวิเคราะห์ทางไอโซโทป (Isotope analysis) (Hogan et al., 2004)

การอพยพของปลาในแม่น้ำโขงจำแนกออกเป็น 2 ลักษณะ คือ การอพยพเป็นระยะทางไกลไปตามแม่น้ำสายหลัก (Longitudinal Migration) ซึ่งมีรายงานการอพยพจากแม่น้ำโขงทางตอนใต้ของประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ไปยังพื้นที่น้ำท่วมบริเวณรอบๆ ทะเลสาบเขมร (Tonle Sap) ในประเทศกัมพูชา และบริเวณสามเหลี่ยมปากแม่น้ำ (Mekong delta) ในประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม การอพยพอีกลักษณะหนึ่งเป็นการอพยพระยะทางสั้นๆ ไปตามลำน้ำสาขาหรือพื้นที่น้ำท่วม (Lateral Migration) เพื่อผสมพันธุ์วางไข่ในช่วงฤดูฝน และอพยพกลับคืนสู่ลำน้ำสายหลักในช่วงฤดูแล้ง (VanZaling, 2003)

ปลาในครอบครัวปลาสาวย (Pangasidae) ที่พบในแม่น้ำโขง ชนิดที่มีการอพยพเป็นระยะทางไกล (Longitudinal Migration) ระหว่างน้ำทะเลและน้ำจืด (Anadromous) ได้แก่ ปลา *Pangasius krempfi* โดยอพยพจากทะเลขึ้นน้ำจืดขึ้นมาทางปากแม่น้ำโขง ในประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม ผ่านขึ้นมาจากจนถึง Khnon fall ทางตอนใต้ของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ระยะทางประมาณ 719 กิโลเมตร จากนั้นอพยพต่อขึ้นมาทางเหนือถึงจังหวัดหนองคาย เป็น

ระยะทางประมาณ 1,500 กิโลเมตร นับเป็นปลาในครอบครัวปลาสาวยปลาเทโพ (Pangasidae) ที่มีการอพยพเป็นระยะทางไกลที่สุด โดยปลาชนิดนี้จะอาศัยอยู่ในทะเลจนเป็นตัวเต็มวัย จึงอพยพขึ้นมาผสมพันธุ์วางไข่ในแหล่งน้ำจืด (Upstream Migration) ลูกปลาที่ฟักเป็นตัวจะไหลลงตามน้ำกลับสู่ทะเล นอกจากนี้อาจมีปลาอีก 3 ชนิดที่อาจมีวงจรชีวิตเกี่ยวข้องกับบริเวณน้ำกร่อยปากแม่น้ำ ได้แก่ *Pangasius pangasius*, *Pangasius polyuranodon* และ *Pangasius kunyit* ส่วนปลาสาวยและปลาโมง จะมียาวจรชีวิตอยู่เฉพาะในบริเวณน้ำจืดเท่านั้น (Hogan, 2001)

ปลาในครอบครัวปลาสาวย (Pangasidae) ในแม่น้ำโขงอีกชนิดหนึ่งที่พบว่ามี การอพยพเป็นระยะทางไกล ได้แก่ ปลาสาวย (*Pangasianodon hypophthalmus*) โดยทำการศึกษาด้วยวิธีการติดเครื่องหมาย (Tagging) แบบธรรมดาและแบบอัลตราโซนิก (Ultrasonic) ปล่อยปลาสาวยที่ติดเครื่องหมายบริเวณแม่น้ำ Tonle Sap ในประเทศกัมพูชาในช่วงเดือน พฤศจิกายน 2544 และสามารถจับปลาได้อีกครั้งในเดือนกุมภาพันธ์ 2545 ห่างจากจุดที่ปล่อยเป็นระยะทาง 320 กิโลเมตร สันนิษฐานว่าเป็นลักษณะการอพยพเพื่อผสมพันธุ์วางไข่ (Hogan,

วิธีการศึกษา

การศึกษาการอพยพ (Migration) การแพร่กระจาย (Distribution) และการทำประมงปลาสาวย ใช้วิธีการรวบรวมข้อมูลการจับปลาสาวยจากชาวประมง (Fisher monitor) โดยจัดเก็บข้อมูลการทำประมงปลาสาวย ของชาวประมงที่ทำการประมงในแม่น้ำโขงในรอบปี ดังวิธีการศึกษา ต่อไปนี้

1. การวางแผนการเก็บข้อมูล

สำรวจเบื้องต้น (Pre-survey) เพื่อวางแผนการเก็บข้อมูลร่วมกับชาวประมง และกำหนดจุดเก็บข้อมูล (Survey stations) ในแม่น้ำโขง

2. การเก็บข้อมูล

ทำการเก็บข้อมูลการทำประมงของชาวประมง (Fisher monitor) ในรอบปี โดยใช้แบบฟอร์มเก็บข้อมูล (Monitoring Form) แต่ละจุดสำรวจมีชาวประมงผู้สนใจเข้าร่วมในการศึกษาด้วยความสมัครใจ จำนวน 3-5 ราย ข้อมูลที่ให้ชาวประมงจัดเก็บ ประกอบด้วยผลการจับ ทั้งขนาด ปริมาณ น้ำหนักรวม และชนิดของเครื่องมือที่ใช้ในการจับปลาสาวย

3. การกำหนดจุดสำรวจ

เก็บข้อมูลการอพยพของปลาในแม่น้ำโขง จากเขตจังหวัดอุบลราชธานี จนถึงเขตจังหวัดเลย ในแต่ละจุดมีระยะห่างกันประมาณ 100 กิโลเมตร มีจำนวนทั้งหมด 10 จุดสำรวจ (Stations) ดังนี้

- จุดที่ 1 อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี
- จุดที่ 2 อำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี
- จุดที่ 3 อำเภอขามเฒ่า จังหวัดอำนาจเจริญ
- จุดที่ 5 อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม
- จุดที่ 6 อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม
- จุดที่ 7 อำเภอน่งคล้ายจังหวัดหนองคาย
- จุดที่ 8 อำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย
- จุดที่ 9 อำเภอสังคม จังหวัดหนองคาย
- จุดที่ 10 อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่รวบรวมโดยชาวประมงทุกเดือน นำมาบันทึกลงฐานข้อมูลการทำประมง (Fisher monitor) ในโปรแกรม Access Window XP นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ในโปรแกรม excel Window XP และ JMP 4.0

- 4.1 แหล่งที่พบและการแพร่กระจาย (Habitat and distribution)
- 4.2 ช่วงเวลาที่พบ (Occurrence) ปลาชนิดนี้ ในรอบปี และช่วงเวลาที่พบมาก (Peak occurrence)
- 4.3 ช่วงเวลาการอพยพ (Migratory period)
- 4.4 ชนิดของเครื่องมือประมง (Fishing gear) ทำการประมงปลาสายยู

ผลการศึกษา

ชนิดเครื่องมือทำการประมงปลาสายยู

1. มองไหล เป็นข่ายที่ใช้จับปลา เนื้อข่ายเป็นเอ็นหรือด้ายชั้นกับชนิดปลา คร่าวบนติดทุ่นซึ่งทำด้วยแผ่นยางหรือไม้ คร่าวล่างถ่วงด้วยตะกั่ว ขนาดตาของข่ายที่ใช้ขึ้นกับฤดูกาล ใช้มากในช่วงเดือนพฤษภาคม-สิงหาคม วิธีการใช้เรียกว่า "การไหลมอง" คือการปล่อยหรือทิ้งมองลงในแม่น้ำในบริเวณพื้นที่หาปลาที่เรียกว่า "ลวง" ซึ่งเป็นพื้นที่ในแม่น้ำที่มีลักษณะทางนิเวศ เหมาะกับการไหลมอง ชาวประมงจะจัดการ "ลวง" ร่วมกัน โดยก่อนฤดูหาปลาของทุกปี จะมีการร่วมกันทำความสะอาดลวง โดยนำขอนไม้ กิ่งไม้ ที่นำพัดพามาทับถมออกจากบริเวณพื้นที่ท่อน้ำ เพื่อไม่ให้มองไปเกี่ยวจนขาดเสียหาย ชาวประมงจะมีกฎเกณฑ์ในการใช้ลวงไหลมองร่วมกัน เช่น มีการเข้าคิวการลงหาปลา และไม่อนุญาตให้ใช้เครื่องมือที่เป็นการทำลายล้างการหาปลา ฯลฯ ลวงบางแห่งมีการใช้ร่วมกันระหว่างชาวประมงจากฝั่งไทยและฝั่งลาว โดยมีข้อตกลงหรือกฎเกณฑ์ในการใช้ลวงต่างกันไปในแต่ละพื้นที่
2. มองยั้งหรือมองซ้า ลักษณะเช่นเดียวกับมองไหล คือลักษณะเป็นข่ายเนื้อเอ็น คร่าวบนติดทุ่น คร่าวล่างติดตะกั่วหรือโซ่ ใช้ได้ตลอดปี ขนาดตาของข่ายขึ้นกับฤดูกาล โดยใส่มองตามหลังโขดหินหรือน่านิ่ง โดยใช้เชือกมองผูกกับหลัก โดยอาจผูกยึดทั้งสองด้าน หรือปล่อยอีกด้านหนึ่งไปตามลักษณะกระแสน้ำหรือลักษณะน้ำบริเวณนั้น โดยมีทุ่นผูกอยู่
3. มองซั้ง ลักษณะเช่นเดียวกับมองไหลและมองซ้า แต่จะใช้ข่ายขนาดช่องตาต่างกัน 2 ผืนประกบกัน
4. โทง เป็นเครื่องมือที่ใช้ดักจับสัตว์น้ำโดยใช้เหยื่อล่อ ทำด้วยไม้ไผ่สาน ความสูงประมาณ 2 เมตร ลักษณะคล้ายแจกัน ที่ก้นของโทงจะเปิดเป็นช่อง ด้านในติดงาไม้ไผ่โดยรอบ ใช้มากช่วงเดือนพฤษภาคม - สิงหาคม ปลาที่จับได้ส่วนมากเป็นลูกปลาสายยู ปลาโพงและปลาอุยขนาด 2 - 5 นิ้ว

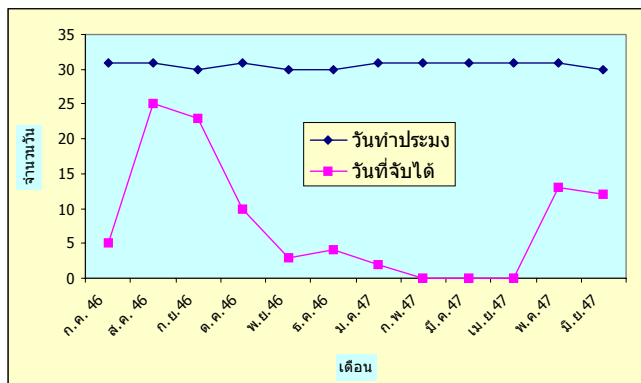
5. ซ้อน ลักษณะเหมือนอวนรุน ขาซ้อนทำจากไม้ไผ่ยาวประมาณ 5 เมตร ด้านหน้ากว้างประมาณ 3 เมตร ติดตั้งบริเวณหัวเรือ ขาซ้อนเป็นรูปกรวยโกรสำหรับค้าใส่เอว เนื้ออวนสานจากต้าย ใช้ในการรวบรวมลูกปลาขนาดเล็กในช่วงเดือนพฤษภาคม - มิถุนายน
6. อวนทับตลิ่ง เป็นอวนขนาดใหญ่ประกอบด้วยเนื้ออวนที่มีขนาดตาต่างๆ กัน บริเวณกลางพื้นที่ใช้รวบรวมปลาเป็นอวนตาถี่ ส่วนบริเวณขอบนอกเป็นอวนตาห่าง ความลึกของอวนประมาณ 5-12 เมตร ยาวประมาณ 80 - 300 เมตร คร่าวบนติดทุ่น คร่าวล่างติดตะกั่ว ใช้ทำการประมงในช่วงฤดูแล้ง เดือนมีนาคม - เมษายน
7. เบ็ดฝ้ายหรือเบ็ดราว ตัวเบ็ดผูกติดกับสายเอ็นแล้วนำมาผูกติดกับเชือกคร่าว โดยผูกห่างกันเป็นระยะประมาณ 1 เมตร ความยาวของเชือกคร่าวประมาณ 100 - 200 เมตร ขึ้นกับสภาพพื้นที่ การวางเบ็ดจะยึดปลายเชือกไว้ทั้งสองปลาย ขนาดของตัวเบ็ดและเหยื่อที่ใช้จะขึ้นกับชนิดปลาที่ต้องการ ในบางพื้นที่สามารถใช้ทำการประมงได้ตลอดปี

ช่วงเวลาที่ยังพบและช่วงเวลาที่มีการอพยพ

ในแต่ละจุดเก็บข้อมูล ช่วงระยะเวลาที่สามารถทำการประมงได้จะแตกต่างกันขึ้น จุดเก็บข้อมูลที่สามารถทำการประมงได้ตลอดปีได้แก่ จุดที่ 1 บริเวณอำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี ชาวประมงจะใช้เครื่องมือประมงต่างๆ สับเปลี่ยนกันไปในแต่ละฤดูกาล ได้แก่แก้มองไหล มองขำ และเบ็ดฝ้าย โดยจำนวนวันที่ทำการประมงที่จับปลาสาวยูได้มากในรอบปีมีอยู่สองช่วง

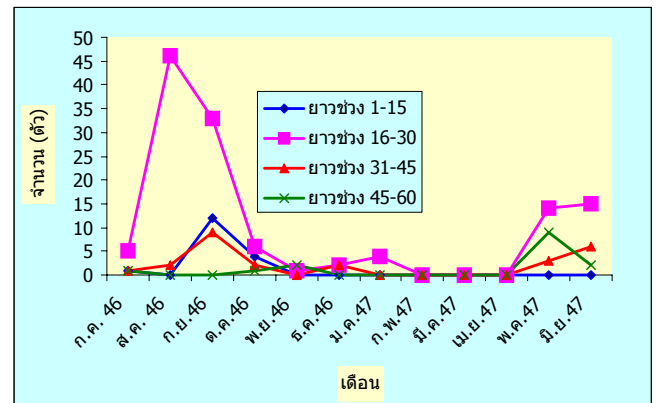
- ช่วงแรกเดือนพฤษภาคม - กรกฎาคม ปลาสาวยูที่จับได้มีทั้งกลุ่มปลาขนาดใหญ่ คือขนาดความยาวตั้งแต่ 30

เซนติเมตรขึ้นไป ซึ่งพบว่า เป็นปลาที่มีความสมบูรณ์ของไข่และน้ำเชื้อ มีความพร้อมที่จะผสมพันธุ์วางไข่ และกลุ่มปลาวัยรุ่น มีความยาวอยู่ในช่วง 16 - 30 เซนติเมตร

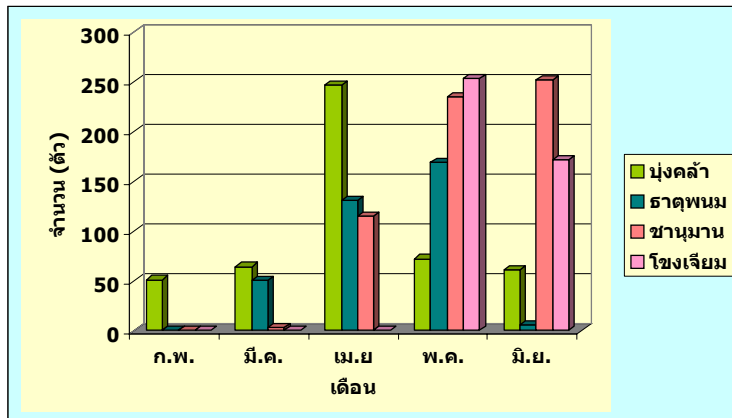
- ช่วงที่สองเดือนสิงหาคม - กันยายน พบกลุ่มปลาวัยรุ่นมีความยาวอยู่ในช่วง 16 - 30 เซนติเมตร เป็นจำนวนมาก และกลุ่มปลาขนาดใหญ่ คือขนาดความยาวตั้งแต่ 30 เซนติเมตรขึ้นไป รวมทั้งลูกปลาขนาดเล็ก ความยาวประมาณ 3 - 15 เซนติเมตร

สำหรับช่วงเดือนกุมภาพันธ์ - เมษายน ไม่สามารถจับปลาสาวยูได้ เนื่องจากลักษณะการอพยพของปลาสาวยูขึ้นกับระดับน้ำในแม่น้ำโขง ในช่วงฤดูแล้ง ระดับน้ำในแม่น้ำโขงลดต่ำลงมาก ปลาสาวยูจะอพยพไปอาศัยอยู่ตามวังน้ำ ซึ่งเป็นบริเวณที่มีระดับน้ำลึก เมื่อฝนเริ่มตก ระดับน้ำเริ่มเพิ่มขึ้นการอพยพในช่วงแรกจะเกิดขึ้น โดยปลาสาวยูจะอพยพออกมาหาอาหาร และผสมพันธุ์วางไข่ สังเกตได้จากปลาขนาดใหญ่มีความสมบูรณ์เพศ จนเมื่อระดับน้ำเริ่มลดลงอีกครั้งในเดือนตุลาคม การอพยพในช่วงที่สองจะเกิดขึ้น เป็นการอพยพกลับไปอาศัยอยู่ตามวังน้ำลึก จากข้อมูลดังกล่าวจะเห็นได้ว่า การอพยพของปลาสาวยูไม่ได้มีลักษณะของการอพยพเป็นระยะทางไกลไปตามแม่น้ำสายหลัก เช่นปลา *Pangasius krempfi* ซึ่งชาวประมงจะจับปลาชนิดนี้ได้เพียงช่วงระยะเวลาสั้นๆ ที่ปลามีการอพยพผ่าน แต่สำหรับปลาสาวยู ระยะเวลาที่ทำการประมงได้ในจุดสำรวจบริเวณอำเภอโขงเจียม มีถึง 9 เดือน ขึ้นกับว่าช่วงใดจับได้มาก ช่วงใดจับได้น้อย

สำหรับข้อมูลที่แสดงถึงลักษณะการอพยพของปลาสาวยูอีกประการหนึ่งได้แก่ ความแตกต่างของช่วงเวลาที่ยังพบปลาสาวยูได้ในรอบปี ระหว่างจุดสำรวจทางตอนเหนือของแม่น้ำโขงและจุดสำรวจทางตอนใต้ โดยพิจารณาจากผลจับปลาสาวยูบริเวณจุดสำรวจที่ 1 อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี จุดสำรวจที่ 3 อำเภอขาม่วน จังหวัดอำนาจเจริญ จุดสำรวจที่ 5 อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม และจุดสำรวจที่ 7 อำเภอเมืองคำจังหวัดหนองคาย พบว่า จุดสำรวจทางตอนเหนือจับปลาสาวยูได้เร็วกว่าจุดสำรวจทางตอนใต้ โดยชาวประมงในเขตอำเภอเมืองคำเริ่ม

จับปลาสาวยูใต้ในเดือนกุมภาพันธ์ และจับได้มากที่สุดในเดือนเมษายน ชาวประมงในเขตอำเภอธาตุพนมเริ่มจับได้ในเดือนมีนาคม จับได้มากที่สุดในเดือนพฤษภาคม ชาวประมงในเขตอำเภอขามแก่นเริ่มจับได้ในเดือนเมษายน จับได้มากในเดือนมิถุนายน และชาวประมงในเขตอำเภอโขงเจียมเริ่มจับได้และได้มากในเดือนพฤษภาคม

จากข้อมูลดังกล่าวจะเห็นว่าการอพยพของปลาสาวยู ขึ้นอยู่กับระดับน้ำในแม่น้ำโขง โดยแม่น้ำโขงทางตอนเหนือ จะเพิ่มสูงขึ้นเร็วกว่าทางตอนใต้ ปลาสาวยู จึงอพยพออกจากแหล่งอาศัยช่วงฤดูแล้ง มาหาอาหารและผสมพันธุ์วางไข่ก่อน จากนั้นปลาที่อาศัยอยู่ทางตอนใต้ลงมาจึงเริ่มอพยพ

เอกสารอ้างอิง

Rainboth, W.J., 1996. Fishes of the Cambodian Mekong.. FAO Species Identification Field Guide for Fishery Purposes. FAO, Rome, 265 p.

Kottelat, M., 2001. Fishes of Laos.. WHT Publications Ltd., Colombo 5, Sri Lanka. 198 p.

Chhea, C.K., 2002. Fisher's knowledge about migration patterns of three important *Pangasius* catfish species in the Mekong mainstream.. Department of Fishery, Phnom Penh, Cambodia , p. 135-142.

Roberts, T.R. and C. Vidthayanon, 1991. Systematic revision of the Asian catfish family Pangasiidae, with biological observations and descriptions of three new species.. Proc. Acad. Nat. Sci. Philad. 143:97-144.

Sokheng, C., C. K. Chhea, S. Viravong, K. Bouakhamvongsa, U. Suntornratana, N. Yoorong, N. T. Tung, T. Q. Bao, A.F. Poulsen and J. V.Jørgensen, 1999. Fish migrations and spawning habits in the Mekong mainstream: a survey using local knowledge (basin-wide).. Assessment of Mekong fisheries: Fish Migrations and Spawning and the Impact of Water Management Project (AMFC). AMFP Report 2/99. Vientiane, Lao, P.D.R.

เครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง <http://www.phayanaga.net>